

Чимит Цыдендамбаев
«Шэнэ байшан»

Хөөрөөн (1956)

1-дэхи бүлэг: Гэрэй эзэнэй зорилго

Оролто. Санхирай Балдан хүбүүндээ “барагхан байшан гэр” барихаяа нанаба.

Пэлмаа хүгшэн – намганиинь

Балдан Пэлмаа хоёр ганса хүбүүтэй. Хүбүүниинь хотодо нуража байна.

- *Яһагүй хэлэн - жолоогүй морин.*
- *Хооһон ама, хубхай хөөрөөн.*
- *Хусаха нохой хусахагүй нохой наатуулба.*
- *Түрөөдүй хүбүүндэ түмэр үлгы бэлдэбэ.*
- *Түмэршын байһан хойно хадааһан хан гэжэ, хушын нууһан хойно хазаад үзэхэ намар бии болохо.*
- *Хүн зомнай туһалха, хүлэг адуумнай жүдхэхэ.*

Санхирай Балданай дүрэ зураглагты.

50-яад наһатай. Түни номгохон,
нажалуур нобшохон, аали хүн.
Гэбэшье нэгэтэ зориһоноо
бүтээдэг, хэлэһэн үгэдөө хүрэдэг.

2-дохи бүлэг: Правленидэ

Үйлын уялдуулагша. Санхиров правлени тээшэ шэглүүлбэ.

Үйлын хүгжэлтэ. Санхировые правлени соо дэмжэбэ. “Гансата Москва баригдаагүй...”

Эдэ хэд бэ?

Галанов –

Нанзад үбгэн –

Мельников –

Абида үбгэн –

Володя –

Очиржап –

Шагдыров –

Баахандай –

3-дахи бүлэг: Гэр барилга.

Үйлын хүгжэлтэ. Гэр барилга майн найндэрнүүдэй нүүлдэ эхилбэ.

Абида үбгэн Володя хоёр.

- *Үбгэн хүн нарай жаа үхибүүн хоёр урдаа мэдэлтэй.*
- *Хүдэһэн дэгэл ганса нюрга дулаасуулха, хүбхэнтэ байшан сэрэг зоние дулаасуулха.*
- *Нүхын хасар элээнэн, нүүшын эри холгооһон.*
- *Хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа...*
- *Хэрэг ажал бүтээжэ нууһан хүниие эрын эрхим, хэлэ үргэ хабиржа ябаашадые эхэнэрэй наадан гэдэг.*
- *Хурса нүхөөр модо сабшаһан эрэ хурдан зүүгээр хүдэһэ халаһан эхэнэр хоёрые хүндэлөөрэй.*
- *Түргэн юумэ түүхэй.*
- *Алтан хуурсаһаа хара соорхой эшэгы гэрынь дээрэ.*

4-дэхи бүлэг: Дархашуул

Үйлын хүгжэлтэ. Барилга үргэлжэлһөөр. Шэнэ байшанай хахад оройнь түмэрөөр хушагдаад байба.

“Санхирай Балдан олон үгэ дуугүй, аали нажалууршые наа, хэнэн юумэндээ бүхэриг хүн гээшэ ха”.

5-дахи бүлэг: Ойдоб баабайн эди шэди. Нанзад үбгэнэй пеэшэн. Шэнэ сай.

Үйлын хүгжэлтэ. Ойдоб баабай гэрэй сонхонуудыг шэллэнэ. Нанзад үбгэн пеэшэ барина.

“Шэл хаана хэдэг юм?”

“Хэһэн пеэшэндэм бусалһан сай уунгүй гарадаггүйб”.

“Минии табиһан пеэшэнэй утаан үүдэрээ гарадаггүй, үрхөөрөө гарадаг юм”.

“Шэнэ гэрэй эдеэгээр сэржэм үргэдэг урданай ёно байһан юм даа”.

6-дахи бүлэг: **Хамтын ажал хүсэтэй.**

Үйлын хүгжэлтэ. Гэр барилга түгэсэжэ байна.

Үйлын эршэдэлгэ. “Гэр гээшые ганса хүн баридаггүй, олон хүн баридаг хаям даа” (Володя).

- Санхиров баабай Баахандай баабай хоёр – гэрэй торхо бариха
- Нанзад үбгэн –
- Ойдоб баабай –
- Магсар –
- Абида үбгэн –

“Бэрхэл зон байнат. Иимэ гэр нэгэ зун соо бодошохо гэжэ нанаагүйб!”

7-дохи бүлэг: “Бууралһаа үгэ дуулаха”...

Үйлын түгэсхэгшэ. Сентябриин нэгэнээр шэнэ байшан бүтэбэ.

Үйлын түгэсхэл. Абида үбгэнэй юрөөл.

“Та манай хүбүүнэй түрэдэ үбгэн түрүү болохот. Сагаан хониной төөлэй табихабди”.

“Иимэ шэнэ гэр соо шэнын ёһоор нуугты. Энэ гэр соо хэрүүл, хэлэ аман, хараал шэрээл, худал хуурмаг, хүнгэн нэбхи үгэ бү дуулдаг. Энэ гэр соотнай үхибүүнэй энеэдэ зугаа, залуушуулай дуу дорьбоон, аха эсэгэ зоной найн үгэ, найхан юрөөл дуулдажа байг”.

Байшан (гэр) гэжэ үгэ
тайлбариллагты.
Юунтэй холбоотойб?

Гэрэй эзэн хүн ямар байха ёһотойб?

(Санхирай Балданай жэшээ дээрэ хаража үзэхэ).

Санхирай Балдан гэр бүлэдөө, хүбүүндээ ...

Зон нүхэдтөө ...

Ажал хүдэлмэридөө ...

Хэлэһэн үгэдөө, хүсэһэн хүсэлдөө ...

Тиимэһээ тэрэнэй бариһан гэршье ...

Гэрэй даабари: Ямар гэр барихабта, зураг зураха гү, али зохёолго-зураглал бэшэхэ.